

Література

1. *Саблук П.* Ми не повинні допустити витіснення з внутрішнього ринку продукції власного виробництва // Урядовий кур'єр. — № 48. — С. 6.
2. *Пасхавер Б.* Цінова ситуація та цінова політика в агросфері // Економіка України. — 2001. — № 1. — С. 59—67.
3. *Онисько С. М., Баховський В. М.* Нові тенденції в формуванні цін на продовольчі товари // Економіка АПК. — 2002. — № 9. — С. 119—125.
4. *Білоусько Я.* Форми і методи регулювання цін на сільськогосподарську техніку // Економіка України. — 2001. — № 1. — С. 67—74.
5. *Білик Ю. Д.* Ціноутворення в умовах формування ринкових відносин в АПК. — К.: Урожай, 2000. — 166 с.
6. *Бугулов В. М.* Ціноутворення в умовах ринку: Навч. посібник. — К.: МАУП, 1996. — 52 с.
7. *Корієв В. Л.* Цінова політика підприємства: Монографія. — К.: Вид-во КНЕУ, 2001. — 257 с.
8. Типове положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 р. за № 452.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2006

УДК 658.114

В. І. Рибчак, канд. екон. наук, доц.,
Уманський державний педагогічний
університет ім. Павла Тичини

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розглядаються етапи розвитку малого бізнесу в Україні. Детально аналізується роль підприємницьких структур у забезпеченні розвитку регіональної економічної системи. Визначено основні фактори, що впливають на формування підприємницького середовища в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: малий бізнес, регіональна політика.

Важливою складовою трансформаційних процесів в Україні є розвиток малого бізнесу. Як свідчить передовий досвід країн з ринковою економікою, мале підприємництво спроможне вирішити ряд важливих соціально-економічних проблем, виконує знач-

ну роль у формуванні конкурентного середовища, підвищення рівня зайнятості, насиченні ринку товарами та послугами, наповненні доходної частини бюджетів усіх рівнів тощо.

Перехід до ринкових умов господарювання з особливою гостротою поставив питання про роль і місце держави в процесах розвитку малого підприємництва. Сьогодні в Україні динамічно формується механізм управління державною підтримкою малого бізнесу. Це зумовило появу різноманітних форм, засобів та інститутів підтримки. Управління цим сектором здійснюється на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Для ефективного розвитку малого підприємництва необхідно дотримуватися координації усіх рівнів управління, тобто визначення ролі і місця кожної ланки управління в досягненні мети, яка поставлена на даному етапі.

Розв'язанню проблеми державного регулювання регіональних аспектів розвитку малого підприємництва присвячені наукові публікації багатьох вчених-економістів: Базилюк А., Бажала М., Кривенка К., Фукса А. та ін.

Метою даної статті є дослідження регіональних аспектів розвитку малого підприємництва в Україні.

Сучасна економічна думка розглядає малий бізнес як особливу форму економічної активності. Вона передбачає орієнтацію на досягнення комерційного успіху; інноваційний та ризиковий характер діяльності; перспективність, спрямування на подальший розвиток, розширення масштабів і сфер діяльності; несення майнової відповідальності за результати господарювання; постійний характер господарської діяльності, укладання регулярних угод (бізнес-операцій).

Малий бізнес є невід'ємною частиною будь-якої ринкової системи, без чого така економіка і суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, але, навіть, існувати. Великі підприємства, безумовно, визначають рівень науково-технічного і виробничого потенціалу, але основою розвитку більшості країн з ринковою системою господарювання є мале підприємництво як найбільш масова, динамічна та гнучка форма ділового життя. Саме в секторі малого підприємництва створюється і функціонує чимала маса національних ресурсів, яка є сприятливим середовищем для середнього та великого підприємництва.

Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні у 1990-ті роки проходив за досить несприятливих умов: наша країна була єдиною державою Центральної та Східної Європи, де протягом всього періоду не зафіксовано жодного року з позитивними показни-

ками змін ВВП. Згідно з офіційними даними, обсяг ВВП скоротився порівняно із 1990 р. на 73 %. На фоні падіння загальної економічної активності ведення будь-якого бізнесу, як правило, пов'язане з підвищеним ризиком і відносно низьким рівнем доходів, очікуваних від комерційної діяльності.

Можна виділити два етапи становлення та розвитку малого бізнесу в Україні.

На першому етапі мале і середнє підприємництво розвивалося на підставі Закону СРСР «Про індивідуальну трудову діяльність громадян в СРСР» від 1987 р. На цьому етапі спостерігалася значна активність у високотехнологічній і науковій сферах. Перші малі підприємства з'явилися в 1987 р. у формі кооперативів і вже у 1992 р. їх нараховувалося 4,9 тис. Проте після ухвалення в 1992 р. низки нормативно-правових актів щодо діяльності малих підприємств кількість науково-технічних кооперативів стала різко скорочуватися.

Незабаром з'ясувалося, що переважна частина науково-технічних кооперативів перетворилися на канали відмивання грошей.

У першій половині 1990-х років поряд із кооперативами почали з'являтися інші форми організації малого і середнього бізнесу. Цьому сприяло не тільки створення у травні 1991 р. Держкомітету сприяння малим підприємствам і підприємництву, але й ухвалення цілої низки різних законодавчих актів, спрямованих на розвиток малого і середнього бізнесу в країні.

У початковий період становлення малого бізнесу в Україні базовим законом, що регулював їх діяльність був закон України «Про підприємства в Україні». Відповідно до нього малим підприємством вважалося підприємство із чисельністю персоналу менше 200 осіб (в промисловості до 50 осіб, в науково-технічних організаціях — до 100 осіб і т.п.).

На практиці ці критерії реально не враховувалися і органи державної статистики відносили до малих підприємств будь-які організації, що мали у назві слова «мале підприємство» або «кооператив». Крім того, у обласних статистичних управліннях використовувалися також суб'єктивні критерії розподілу різних підприємств по тих чи інших групах.

Другий етап розвитку почався у 1996 р. з ухваленням Кабінетом Міністрів України «Концепції розвитку малого і середнього бізнесу». Але, на жаль, цей документ містив більше декларативної, ніж практичної інформації. Єдиним пунктом, який міг бути розцінений як сприятливий для розвитку мало-

го і середнього підприємництва, є положення про необхідність прискореної розробки нормативно-правової бази. На практиці в роботі органів місцевого самоврядування не відбулося серйозних змін: темпи малої приватизації залишилися повільними.

На сьогоднішній день, на жаль, на відміну від багатьох країн світу, в Україні мале підприємництво не відіграє суттєвої ролі в економіці і не стало однією з рушійних сил економічного розвитку держави та окремих її регіонів.

У Черкаській області станом на 1 січня 2005 р. зареєстровано близько 4 тис. малих підприємств з чисельністю працюючих 44941 осіб. Слід зазначити, що кількість новостворених суб'єктів підприємницької діяльності за останній рік склала 172 одиниці, а кількість робочих місць у цій сфері зросла на 1561 одиниці. Найбільша частка підприємницьких структур працює в оптовій та роздрібній торгівлі — 35 %, в промисловості — 20 %, в сільському господарстві — 11 %, на операціях із нерухомістю спеціалізується — 8 %.

Підприємницьке середовище в Україні формується під впливом багатьох чинників. Більшість із 200 опитаних підприємців-респондентів за проектом «Дослідження підприємницької діяльності в Україні» оцінили бізнес клімат як такий, що погіршується (табл. 1).

Вищевказані перешкоди і обмеження досить негативно впливають на діяльність малих підприємств, стримують їх розвиток і нерідко штовхають на пошук шляхів отримання високих прибутків у тіньовій сфері. За даними різних експертів обсяг тіньової економіки становить близько 60 % створюваного в країні офіційного ВВП.

В даний час сектор малого підприємництва ще не відіграє суттєвої ролі в економіці Черкаського регіону. Функціонування малого бізнесу, який є носієм ринкових відносин, потребує сьогодні відповідної підтримки як з боку держави, так і органів місцевої влади, в іншому випадку — це призведе до згортання підприємництва, головним чином за рахунок переходу підприємств у тіньову економіку.

Регіональна політика підтримки розвитку малого підприємництва є частиною соціальної й економічної політики України. Вона визначає основні напрямки та форми адміністративно-правового і організаційно-економічного впливу з боку місцевих державних адміністрацій на ці процеси, виходячи з інтересів і пріоритетів регіонального розвитку.

Таблиця 1

ОЦІНКА ПІДПРИЄМЦЯМИ ПЕРЕШКОД, ЯКІ ЗАВАЖАЮТЬ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ [1, С. 141]

Перешкода	Кількість респондентів, які вважали перешкоду значною або занадто значною	Перешкода	Кількість респондентів, які вважали перешкоду значною або занадто значною
Оподаткування	70	Регулювання підприємницької діяльності	43
Нестабільність законодавства	69	Залучення додаткових фінансових ресурсів	41
Вартість енергоносіїв	65	Недостатня кількість кваліфікованих робітників	41
Недобросовісна конкуренція	56	Втручання місцевих органів влади	40
Недостатній рівень платоспроможного попиту	56	Якість виконання контрактних відносин з боку партнерів	40
Політична нестабільність	51	Втручання центральних органів виконавчої влади	35
Корупція	51	Розвиток інфраструктури	29
Нестабільний курс валюти	48	Кримінальний тиск	26

Регіональна політика сприяння розвитку підприємництва повинна містити такі організаційно-економічні заходи:

— збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції та послуг завдяки діяльності суб'єктів малого підприємництва, створення нових робочих місць і скорочення безробіття;

— залучення суб'єктів малого підприємництва до вирішення соціально-економічних проблем регіону, створення конкурентного ринкового середовища;

— удосконалення галузевої структури малих підприємств, пошук оптимальних регіональних форм взаємодії і співробітництва великих і малих підприємств;

— розвиток мережі фінансово-кредитних установ, інвестиційних та інноваційних фондів, страхових компаній;

— удосконалення механізмів оподаткування, кредитування та страхування малого підприємництва;

— забезпечення умов для розвитку перспективних форм фінансування малого підприємництва (лізинг, факторинг та інші);

— розробка та впровадження механізму стимулювання комерційних інститутів, які б надавали пільгові кредити малим підприємствам, що здійснюють свою діяльність у пріоритетних напрямках;

— сприяння максимальній самореалізації громадян у підприємницькій діяльності, формування середнього класу — соціального прошарку власників і підприємців.

Мале підприємництво повинно стати базою для формування раціональної структури місцевого господарювання з урахуванням особливостей розвитку регіону (соціально-політичні умови, темпи ринкових перетворень тощо). Для цього регіональні органи управління зобов'язані:

— визначити пріоритетні напрямки розвитку малого підприємництва на місцевому рівні, розробити необхідні заходи для розвитку малих підприємств, шукати відповідні ресурси з місцевих джерел для їх впровадження,

— сприяти розвитку виробничої бази малого бізнесу, організації матеріально-технічного забезпечення (оренда виробничих і нежитлових приміщень, передача законсервованих і недобудованих об'єктів, виділення земельних ділянок);

— змінити (повернути) довіру до влади, що передбачає ефективний захист заощаджень, капіталів, а також самого інституту приватної власності;

— формувати нове ставлення до представників вітчизняного малого підприємництва, а також до українських підприємців, які проживають за кордоном, на засадах ефективної програми репатріації капіталів і перетворення їх в інвестиційний ресурс для розвитку України;

— забезпечити виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва, визначити ступінь участі регіону у державних та міжрегіональних програмах розвитку підприємництва.

Активізація діяльності малого підприємництва, як свідчить досвід багатьох розвинених країн, потребує створення системи

адресної державної підтримки на всіх рівнях: державному, регіональному, місцевому.

Для того, щоб забезпечити сталий економічний розвиток в Україні необхідно відмовитися від звичної ролі уряду як власника і безпосереднього учасника економічної діяльності, натомість визначивши йому інше завдання — надання підтримки ринковим відносинам шляхом створення нормативної бази. Це дозволить малим підприємствам стати важливою підоймою загального зростання економіки, створити нові робочі місця, забезпечити отримання прибутку, збільшити базу оподаткування і цим надати суттєву допомогу у формуванні державного бюджету, у фінансуванні охорони здоров'я, освіти, захисту навколишнього середовища тощо.

Регіони також не повинні пасивно очікувати готових розроблених документів і концепцій регіональної політики. Відповідно до чинного законодавства, території вже сьогодні мають усі важелі для забезпечення дієвої підтримки різних напрямів малого підприємництва. Слід лише сконцентрувати зусилля тих державних і недержавних структур, які прагнуть стабільного соціально-економічного поступу регіону.

Заходи регіональної політики повинні створювати необхідну рівномірність умов життя населення різних регіонів, сприяти ефективному використанню ресурсного потенціалу і передбачати фінансову підтримку визначених галузей і видів діяльності.

Література

1. *Пустовійт Р.* Формування інституціонального середовища розвитку вітчизняного підприємництва // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 2. — С. 141.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2006